

---ИЛ ДАРХАН НЭДИЭЛЭТЭ---

Айсен Николаев үлэтин сүрүн түгэннэрэ

Балажан ыйын 6 күнүгэр суналыстаап муньябар санитарнай-эпидемиологическай быһыы-майгы түпсубакка, син биир тыһааһыннааба бэлиэтэннэ. Саха сирэ көрдөрүүтүнэн дойду субъектарын ортолоругар 40-с-50-с миэстэбэ сылдьар. Ил Дархан улуустар баһылыктара ойуур баһаарынан уонна кыстыкка бэлэмнэниинэн сибээстээн, сыстыганнаах дыаны утары охсуһууну инники күөҥү тулпатахтарын эттэ уонна билигин күһүн ОРВИ турар кэмигэр коронавирус ыарыта таһыны тарбанытын таһаарбат туһуттан, эминэн хааччыллыыттан сабалаан болпуростары сүрүннүүлэригэр соругу туруорда. Нэһилиэнньэбэ өйдөтөр-баһаарар үлэни ылган, тумуу баара билиннэ да, тутта медицинскэй көмө ылыахтаахтарын ыйда. Бу туох-ханнык иннинэ COVID-19 буолуон сөбүн кэмигэр баһааран, ыарыны салгыы тэнийпэт туһугар баһылыктар эмчиттэри кытары биригэ үлэлэллэллэригэр, итиэннэ вакцинацияны уонна ревакцинацияны тэтимнээхтик ытталларыгар ыйда.

Балажан ыйын 7 күнүгэр Саха сирин 12 улуу/уугар 43 нэһилиэнньэлээх пуун түргэн интэринизэккэ холбонно, оптоволокну ситимэ тардылынна. Бу устусуруйаба кириэр бэлиэ түгэнинэн Айсен Николаев видеоконференцсидэһинэн эбэрдалээтэ. Кини бу пандемияны уонна сайынны ойуур баһаардарын аахсыбакка, «Ростелеком» хампаанья үлэһиттэрэ туруоруллубут соругу хорсуннук олоххо болдьобор киллэрбиттэрин иһин махтанна. «Ханна аныгы сибээс кириэр – ол сиргэ сайдыы барар, олох таһыма үрдүүр. Калинин сылларга өрөспүүбүлүкэбэ 8,5 тыһ. км уһуннаах оптоволокну тардылынна. Ол эбэтэр нэһилиэнньэ 88% хабылынна. Урук Илин уокуругар түргэн сибээстээһинэн Саха сирэ иннини күөҥү сылдьар», – диэтэ эрэйиһин салайааччыта.

Балажан ыйын 7 күнүгэр Айсен Николаев Ил Дархан иһинэн Саха сирин бигэ туруктаах уонна тирэхтээх сайдыытыгар сэбэстээн бастакы муньябарын ыпта. Муньяаха Арасыйыа уонна тас дойдулар научнай-чинчийэр оскуолаларын бэрэстэбиитэллэрэ, бырамыысыланнас бөдөн хампааньаларын,

сайдыы аныгы үнүстүүтэрин салайааччылары кытыннылар. Өрөспүүбүлүкэ баһылыга Саха сирин аналын туохха көрөрүн, тирээн турар соруктар уонна сэбэстэ итиннэ көмөтүн туһунан санаатын үлэһиннэ. Сүрүн соругунан аан дойдуга холобур буолар баһаарылары көрдөөһүн диэтэ. Сүрүн биэс хайысхаба (чэгиэн доруобуйа уонна этэннэ буолуу, сир-уот уонна инфраструктура, экология, култуура, үөрэх уонна үлэлээх буолуу) Сэбэст оробуочай бөлөбө торумнаммыта. Туттаах ороол «Хоту дойду – тирэхтээх сайдыы сирэ-уота» аан дойду таһымнаах научнай-үөрэтэр киингэ сүктэриллэр.

Балажан ыйын 8 күнүгэр Ил Дархан Дьокуускай куорат Дууматын 31-с сессийэтигэр кыттыыны ылла. Маныаха куорат бигэтик сайдыытын түстүүргэ дьонун суолталаах түгэн буолла. Айсен Николаев «Саха Өрөспүүбүлүкэтин киин куората – Дьокуускай куорат 2032 сылга диэри сайдыытын туһунан» Ыйаахха илии баттаата. Бу Ыйаах кэлэр уон сылга Дьокуускай куорат сайдыытын туттаах хайысхаларын чолмулур. Кэлэр уон сылга Дьокуускай олохун хаачыстыбатынан уонна сайдыытынан бастың куораттары кытары биир кэккэбэ туруохтаах. Киин куорат 400 сылыгар ирбэт тонно бастың куорат быһыытынан тулсубуоту, дьон олохторугар бары тобоостох усулбуойа тэриллээхтээх. Бастакы усмарат кыбаарталлары тутууга сөптөөх архитектурнай былаан оһоһулуохтаах. Куорат эйгэтэ эстетическэй көрүннээх буолуохтаах, куорат күвүдүннэ симэниэхтээх. 150 кыбаартал иһинээһи уонна 300 тизгэн сирин-уотун тулсубуоту оноруохтара. Аныгы куорат сана киинин кэсиспэһиэхтээх олоххо кириэхтээх. «Мас Дьокуускай. Алпа уһуор» харыстанар түөлбөни сайыннары көрүллэр. Уу сүүрэр ханаала ыраас буолуохтаах. Кытылы бөдөргөтөр үлэ ытыллыахтаах. Ирбэт тон усулбуойатыгар дьизлэргэ инженернэй өттүнэн куттал суоһуо суохтаах. 2032 сылга саахалланар туруктаах элбэх кыбартыыраалаах мас дьизлэртэн толору көһөрөн бүтэриэхтээхтэр. Дьон олохтор кыбаарталларыгар уонна дьобус оройуоннарга гаас кириэхтээх. Бабу-

сыһы арааран тутуу тэриллээхтээх. 2023 сылга бабуу харайар сана полигон үлэбэ кириэхтээх. 2026 сылга диэри уопсай үөрэхтээһин тэрилтэлэригэр 17 тыһ. сана үөрэх миэстэтэ тэриллээхтээх. 20 тыһ. итэһэ суох сана үлэ миэстэтэ арыллыа. Балажан ыйын 8 күнүгэр Ил Дархан «Ойууру харыстыыбыт» диэн Бүтүн Арасыйыатаабы акцияба кытынна. «Бүлүү» федеральнай суол 44-с км, уруккута суол тутууга туһаныллыбыт карьер онугар бэс маһы олордуга кытынна. Бу сизмэнэн олордуллубут кыра бастэри Хабаровскай питомнигыттан абыллыттар. Акция көмөтүнэн барыта 10 тыһ. мас олортулар. Арасыйыа үрдүнэн биллэриллибит акция Саха сириттэн чуолаан Нерюнгри улуутунтан сабаламмыта. Салгы Горнай улууна эстафетаны ылбыта. Өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн барыта 25 тыһ. мас олордунна. Айсен Николаев бу бырайыак хабар сирэ сыллата кэһээн иһэринэн, тыһыынчанан киһи бэйэтин бабатынан мас олордон, ойууру чөлүгэр түһэриигэ бэйэтин кылаатын киллэрэрин бэлиэтээтэ.

Балажан ыйын 10 күнүгэр Дойду Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин Арасыйыа 12 куоратыгар Аба дойду Улуу сэриитигэр Кыайыыга олохтоохтор сүткэн кылааттарын, байыаннай уонна граждандар бородууксуйанан быыстала суох хааччыйбыттарын, маныаха дьоруойдуу үлэни маассабыдык ытыллары иһин «Килбиэннээх үлэ куората» бочуоттаах ааты инэрэр туһунан Ыйаахха илии баттаата. Бу куораттар ортолоругар Саха сириттэн Алдан куорат манньк үрдүк аакка тигистэ. Айсен Николаев бэлиэтээбитинэн, сэрии кэмигэр Алдан горняктара 16 тонна кыһыл көмүһү хостообуттара, дойду үрдүнэн хостонор сүлүүдэ үксүн, хайа хурустаалын байыаннай бырамыысыланнаска туттулларын хааччыйбыттара. Алдан военкоматыттан сэриигэ 11 740 киһи барбыта. Кинилэртэн 7 киһи Сэбэскай Сойуус Геройун үрдүк аатын ылбыта. 2023 сылга Алдан төрүттэммитэ 100 сылын туолар. Онон бу үбүлүөйү көрсө дьонуннаах бэлэх буоларын Ил Дархан эттэ. Алдан бу бочуоттаах аакка тиксэрин иһин үтүө көбүлээһини 92 тыһыынча киһи куоластаан өйөөтө.

Афанасий Ноев,
Ил Дархан пресс-сэкиритээрэ.

-- ҮӨРЭХ-ИИТИИ --

МИХАИЛ КОПЫЛОВ: “Иитээччи буолуу – олобум анала”

үлэһини-хамныы сылдьар.

– “Уһууааччы идэтин талбатабым буоллар, атын сиргэ үлэһим этэ” диэн санаалаар охсуппун аһаллар дуо?

– Чурапчытаабы “Кэскил” уһууаанна үлэһи кириэн баран, идэбин чолчу сөлкө талбыппын диэн билбитим. Араас таһымнаах өрөспүүбүлүкэ күрэхтэһимлэригэр кытыннаран, иитэн, сүбэлээн сайыннарыбыт, нэстэабынныктаабыт бастакы салайааччыбар Анастасия Афанасьевнаба, методиспытгар Анна Афанасьевнаба дириг махталбын тирдэбин.

БАСТАКЫ УРУОК

– Бастакы ыппыт дьарыккын өйдүүгүн дуу? Хайдах ааспыттай?

– Бастакы дьарыктар уопсайа 27 оло биридэ кутуллан кирибита, сүрдээһин догуйбулпун өйдүүбүн. Физкултуура дьарыгар, биллэн турар, бука бары сүүрүккө, мэнниккэ, тыын таһаара кириэллэр. Оннукөйдөөх-санаалаах кырачааннарга физкултуура туһатын туһунан өйдөтөр үлэни күн бүгүннэ диэри ыта сатыыбыт. Урут уһууаанна иитилибит олохторун уулуссаба көрсөн, дорооболоһон аастахтарына, киһи сүрдээһин үөрэр, этэннэ сылдьалларын көрөм астынабын.

– Уустук майгылаах олохтор бааллар дуу? Хайдах үөрэтэбин?

– Хас биридэи оло тус-тусла уратылаах, сайдыыта да араастаах, биер халыыпка киллэрэн, кинилэри киһи үөрэллэр. Онон тусла ньыманы булан (индивидуальный подход), ардыгар албыннаһан үөрэтэбин. Ойуу моһуокка, киһилиин тэбис-тэһинэ дотор-атас, аба табаары буолан сыһыаннастааха, ханньк бабарар оло санаата көннүөрэр, ардыгар майгылыын көнөллөр.

УҺУУААННА – ЭР ДЬОН ИИТЭЭЧЧИ

– Кырдыгыын эттэххэ, уһууаанна эр дьон иитээччи букатын абыһах быһыылаах.

– Оннук буолбатах. Уһууаанна кэлинни кэмнэ элбэх эр киһи үлэһир. Холобур, “Кэскил” уһууаанна былырыын 4 эр киһи педагог баара. Афанасий Сыромятников үрдээн, Бэрэ уаастагар дириэктэринэн аһанан барбыта, билигин үһүө буолан үлэһи сылдьабыт. Өрөспүүбүлүкэбэ уопсайынан, эр дьон аһааныгар, педагогтар ассоциацияларыгар

100-тэн тахсабыт.

– Ханна уопут, санаа атастаһабыт?

– Өрөспүүбүлүкэбитигэр уһууаанна үлэһир педагог эр дьон ассоциацията олус үчүгэйдик үлэһир. Сылын ахсын педагог эр дьон тустаах форумнарга түмсэбит, социальнай ситим нөһүө мэлдьи кэлсэтиһэн, санаа, уопут атастаһабыт.

ИИТЭЭЧЧИ ИДЭТИН ИККИ ӨРҮТЭ

– Өр собус үлэлээбит педагог буоларын быһыытынан, идэн үтүө, мөкү өрүттэрин аабыан буолаарай? Баар, толкуйдана сылдьар эдэр дьон туһаныаба.

– Баһаан утаа, уһууаан олохторун кытары үлэһир, биллэн турар, ыарахан. Бэйэм олохтордоох буолан арыый чэпчэкитик ылыммытым быһыылааба. Онон сыһыа-бааһа киһи үөрэнэн, уопутуран итэһин аайы үлэһин, олохторун ахтар буолабын. Онон эдэр дьон уһууаанна куттаммакка үлэһи кэлэллэригэр субэлэһим этэ.

– Иитээччи уруогун ыппакка, үгүс бириэмэтэ докумуону толорууга барар динлэр.

– Муньяан сыһарбакка, бириэмэһин сөлкө аттарынан, кэмийтэн-кэмийэр ирдийлэрин оноро сырыттааха, уустугу көрсүбүккүн.

ИИТЭЭЧЧИ ХАМНАҺА

– Аныгы иитээччи хамнаһа хайдабыт?

– Хамнаһыт орто кэмэй. Ол гынан баран, харчыны эрэ экирэтэн, сөбүлээбэт идэһинэн үлэһиртэн ордуку куһаҥан суох буолуодии саныыбын. Бэйэни көрдөрөн, үлэһир идэн таһымын үрдэтэн иһиэххэ наада. Элбэх ситиһиилээх буоллаххына, хамнаһар эһи стимулировать аабыллар, онон барыта бэйэһиттэн тутулуктаах.

– Сахалыы үөрэтиигэ, иитиигэ туох санаалааххын?

– Саха киһитэ бэйэтин төрүт үгэһин кыратыттан билиэхтээх – сахалыы сангарар, толкуйдуур, сизир-туому тутуһар, билэр буолуохтаах дии саныыбын. Биһиги уһууаанмытыгар сарсыардаань гимнастика онугар олохторбутугар “Сүрү күүһүрдүү” диэн ыйдарынан, сахалыы алгыстаах, чөлү бөдөргөтөр тыллардаах, эти-хааны уһугуннараар кыһыл-суол анал хамсаныларынан онорторобут. Ойуу сахалыы тыыннаан, бары өттүнэн – сизирин-майгытын, доруобуйатын тулсарыга, этин-хаанын сайыннарыыга туһулаан үөрэтэбит.

– Михаил, кэлсээһин иһин махтанабыт. Үлэбэр ситиһиилэри бабарарыт.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ.

“ТАЛАН ЫЛБЫТ ИДЭМ”

– Михаил, эрдэттэн учуутал буолар санаалаабын дуу, эбэтэр атын идэбэ туттарсан көрбүтүн дуу?

– Маннай, Максим Аммосов аатынан СГУ-гар инженернэй-техническэй факультетка оскуоланы бүтэрээт, кирибитим. Икки сыл устата үөрэнэн баран, идэбин сөбүлээбэккэ, дойдубар төннүбүтүм. Ол кэһиниттэн дойдубар Ньурба куоратын Ньурбааһан нэһилиэгэр тийэн, дьааһылаба үлэбэ кирибитим. Үс сыл үлэлээн баран, Дьокуускай куоракка барытым. Онон Чурапчытаабы Сударыстыбаннай физическэй култуура уонна спорт үнүстүүтүгэр физкултуура салаатыгар үөрэххэ кирибитим. Ити сыл тэннэ үөрэнэн, Дьокуускайдаабы тыа хаһаайыстыбатын академиятыгар автомеханик үөрэһин бүтэрбитим.

– Төрүттэргэр педагогтар бааллар дуу?

– Ийэм Сусанна Семеновна Копылова – Ньурбааһа алын сүһүөх кылаас учуутала. Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕириитин туйгуна, “Учууталлар учууталлара” анал бэлиэ хаһаайына. Биригэ төрөбүт балтым Үөһээ Бүлүү улуу/уугар Исидор Барахов аатынан Үөһээ Бүлүүтээһи 1-кы нүөмэрдээх орто оскуолаба математика учууталынан

— БАЛАҢАН ЫЙЫН 19 КҮНЭ — КУТУРҢАН КҮНЭ —

Аба дайду Улуу сэриитин кэмигэр Чурапчы оройуонун колхуостарын хоту Булунга, Кэбээйигэ, Эдьигээнгэ күүс өттүнэн көһөрүү сыллара Саха Сириг устуоруйатыгар хаһан да сотуллубат уонна умнуллубат түгэн. Сэрии иннинэ Чурапчы оройуонун нэһилиэнньэтэ 18.000 эбит буоллабына, сэрии кэнниттэн — 7000. Кэлин 80-с сылларга, 40 сыл буолан эрэ баран, нэһилиэнньэ ахсаана ситиһиллибитэ. Ол курдук, 1942 сыллаахха Чурапчы оройуонуттан уопсайа 41 колхуос көһөрүллүбүтэ. Оччотооҕу салалта саха дьонугар, сымнатан эттэххэ, көтүмэх сыһыаньттан, чурапчылары олоорго, үлэлииргэ туох даһаны бэлэмэ суох сирдэргэ ыыппыттар. Бу күүс өттүнэн көһөрүүгэ биһиккэ сытар оҕолуун-уруулуун, тайах маска тэптэрэ сылдьар уонна лип сытар кыаммат кырдыаһастыын барыта 5318 киһи барбыта уонна айан сабаланыаһыттан 2000 -тан тахса киһи ыалдьан, хоргууан өлөн, дойдуларыгар эргиллэр дьылбаламматахтара. Бу саха норуотун бүтүүнүн ыар трагедията буолар. Ону хаһан даһаны умнуубун. Биир дойдулаахтарбыт сырдык ааттарын үйэтитэн, үүнэр көлүөнэбэ тиэрдии — бука барыбыт ытык иһэ. Бу хас биирдии дьиз кэргэни аймаабыт алдьархай хаһан да хатыламматын. Кинилэр ааттарыгар сүгүрүйэн, кэриэстээн, балаҕан ыйын 19 күнэ Чурапчы улуусугар Кутурҕан күнүнэн биллэриллэр. Онон хаһыалпыт бүгүнкү уонна кэлэр нүөмэрин балаһаларыгар Хоту көһөрүллүү кыттыылаахтарын туһунан сырдатыхпыт.

— 2021 — НАУКА УОННА ТЕХНОЛОГИЯ СЫЛА —

НАУКАҒА АНАММЫТ УЛАХАН ОЛОХ

Чурапчы оройуонун 41 колхуонун 1942 сыллаахха хоту күүс өттүнэн көһөрүү — бу биһиги улууспут эрэ буолбакка, бүтүн Саха өрөспүүбүлүкэтин устуоруйатын биир саамай ыар сүтүктээх, умнуллубат страницата буолар. Хоту көһөрүллүүгэ чугас дьоннорун сүтэрбит, эрэйи энээринэн тэлбит, эргиллэн кэлбит оҕолор кэлин үөрэхтэнэн, саха норуотун аатын ааттатар биллиилээх дьон буолбуттара. Кинилэртэн биридэстэрэ — Иван Саввич Решетников

наһаа үөрэхтээх киһи. Оҕолору ааба үөрэнниинэр диэн кинигэ онорбут. Биһиги бу букубаарынан букубалары үөрэттиэхпит диэбит. Ийэтэ 1946 сыллаахха Эдьигээнтэн төннөр сайыннарыгар ыалдьан, сырдык тыһаа быстыбыта. Ийэтэ Аграфена Дмитриевна көрдөрбүт, аахтара үөрэппит Ноборуода букубаарын угуйар умсулбана Иван Саввич сырдыкка, үрдүккэ сирдээбитэ. Иван Решетников Эдьигээн оскуолатыгар үс сыл үөрэммитэ.

Ийэлэрэ өлбүтүн кэнниттэн, аҕалара Мэнэ Ханаластан төрүттээх Анна Дмитриевна Афанасьева диэн дьахтары кэргэн ылан, кинилэр Майаҕа олохсуйбуттара. Иван 1951 сыллаахха Майа орто оскуолатын бүтэрбитэ. 1955 с. Дьокуускайдаагы тыа хаһаайыстыбатын техникумун зоотехнической отделениетин бүтэрэр. Үс сыл Саккырыыр оройуонун "Победа" колхуонугар бэтэринээринэй пуун сэбиэдиссыйинэн үлэлиир. 1958 — 1963сс СГУ тыа хаһаайыстыбатын отделениетин устудьуона буолар. Салгыы 1963 — 1966сс аспирантураны бүтэрэр. Москватаагы бэтэринээринэй академияҕа сахалартан бастаһынан 1967 сыл ыам ыйын 13 күнүгэр "Морфологические исследования вилочковой железы якутского помесного скота в возрастном аспекте" диэн тизмэбэ биологической наука хандьыдаатын учуонай истиэпэнин иһин диссертациятын ситиһиилээхтик көмүскээбитэ. Иван Саввич Решетников докторскайын үс төгүл көмүскээбитэ. Ол курдук, докторскай диссертациятын, маннай, 1979с. ахсынны 30 күнүгэр, иккин 1983с. сэттинны 30 күнүгэр, үсүнүн — 1988с. ыам ыйын 13 күнүгэр көмүскэтэлээбитэ. Тизмэтэ: "Морфологические исследования вилочковой железы северного оленя в онтогенезе" диэн. Оҕо эрдэбиттэн кэм-кэрдии кыһарбанын билэ улааппыт буолан, Иван Саввич ылыбыт дьыалатын ыһыктыбата, туруоруммут соруун тиһэбэр тиздэрэ. Философскай наука доктора, профессор Косенфонт Уткин маннык бэлиэтээбитэ: "Академик буолуор диэри, ааты-суолу — билиини ылыар диэри, түргэн сүүрүктээх олох

өннүүһүн хас харгыта барыта кини үйүн, холбоон онорбут мас болуотун хаста-хаста умса анһан тимирдибитэ, хаста-хаста өрө күөрэтэн уһуннарбыта буолуой? Мин Иван Саввич үс төгүл докторскайын көмүскээбит түгэнэрин санаахпына, уордаах уорааннары туораабыт улахан уһут киһиэхэ холуохпун баһарабын. Докторскайын көмүскээбитин кэннэ, диссертационнай хамыһыһа чилиэннэрэ "Кини наукаҕа бэриниилээх, хорсун киһи, чизинэй наука патриота" диэн бэлиэтээбиттэр. Иван Саввич Решетников аан дайду учуонайдара бэтэринээринэй наукаҕа саҥа салааны төрүттээччи, саҥа хайысханы саҥалааччы быһытынан билинэллэр. Иван Саввич Дьокуускайдаагы тыа хаһаайыстыбатын үнүстүүтүн, кэлин тыа хаһаайыстыбатын академиятын анатомия уонна хирургия кафедратын сэбиэдиссыйинэн талыллыбыта, бу кафедраны 31 сыл салайан, сүрүннээн кэлбитэ. 1992 — 1993 сылларга үнүстүүт үөрэтэр уонна научнай үлэлэригэр ректоры солбуйааччынан үлэлиир. Саха сиринээҕи тыа хаһаайыстыбатын судаарыстыбаннай академиятыгар профессор И.С. Решетников бэтэринээринэй наука хайысхаларынан аспирантура, докторантура аһыллар кыабын ситиспитэ, диссертация Сэбиэтин бэрэссэдээтэлинэн талыллыбыта.

Иван Саввич — аан дайду таабы, норуоттар икки ардыларынаагы, Бүтүн Сойуустаагы кэнгириэстэр, сийиэстэр, кэмпириэсийэлэр элбэх төгүллээх кыттыылааҕа. Кини онорор научнай дакылааттара куруук сэнээрини, улахан учуонайдар билиниилэрин ыаллара, табаны иитиһэ, үөскэтиһэ аналлаах методическай пособиелара, монографиялара кизник туттулар буолбуттара. Хоту оройуоннартан таһаһыттар анаан кэлэн үөрэнэн бараллара. Үс академия академига Иван Саввич тыа хаһаайыстыбатын наукатын араас хайысхаларыгар наука хандьыдааттарын, доктордарын иитэн таһаарбыт научнай оскуолалаах. Кини — 140-ча үлэ ааптара. Үгүс монографиялары, учебниктары таһаартарбыта.

Суруйааччы Петр Аввакумов

"Күннэр — дьыллар" диэн романыгар И.С. Решетников уус-уран уобарас быһытынан көрдөрүллэр. Роман сүрүн героя Иван Эриэһинэй киһи да, сүөһү да туругар чинчиллэ илик тизмэбэ научнай үлэтэ хара маннайгыттан меккүөрдээхтик саҥаламмытын, научнай өттүнэн улахан утарсыһы көрсүбүтүн бу романна аабааччыны итэбэтэр тына суруллубут. Иван Эриэһинэй: "Мин наукаҕа бэрт эриирдээх-эндизлээх суолунан табыстым," — диэн бэйэтэ билинэр.

Иван Саввич уус-уран суруйуунан эмиз дьарыктаммыта. 2000 сыллаахха "Ыраас дууһа изиитинэн" хоһооннорун хомуурунньуга тахсыбыта. Чурапчы көһөрүүтүн кыттыылааҕа буоларын быһытынан, ол издээннээх кэми кэспир ахтыылара хаһыаттарга тахсыбыта.

Киһи айар да, научнай да олоҕо дьиз кэргэнииттэн саҥаланар. Иван Саввич кэргэнэ Таисия Ивановна Тимакова 1956 сыллаахха Брянскай уобалас Бежецк куоратыгар медучилищаны бүтэрэн, биэлсэр идэтин баһылаан, Саха сиригэр комсомольскай путевиһан үлэли кэлбитэ. Кинини Саккырыыр оройуонугар үлэбэ анаабыттар. Оно Иван Саввичтын көрсүһэн, 1957 сыллаахха ыал буолбуттара. Кинилэр икки оҕолоохтор: кыыстара Галина — быраас, медицинскэй наука хандьыдаата, доцент. Уоллара Вячеслав — стоматолог-быраас.

Иван Саввич Решетников - РФ уонна СӨ наукаларын үтүөлээх дьиздэтлэ, РФ үрдүк үөрэбин Бочуоттаах үлэһитэ, "Добордоһуу" уордан кавалера, бэтэринээринэй наука доктора, профессор, Дьокуускайдаагы тыа хаһаайыстыбатын академиятын анатомия уонна хирургия кафедратын сэбиэдиссыйа, Норуоттар икки ардыларынаагы аграрнай үөрэхтээһин академиятын академига, Хоту форум академиятын академига, Ускуустуба уонна наука Петровскайдаагы академиятын академига, Чурапчы улуусун Бочуоттаах гражданина, Чурапчы улуусун 20-с үйэбэ 100 бастын дьонуттан биридэстэрэ.

Олобун, убаарабат уобун научнай чинчийэр, педагогическай үлэбэ анаабыт, Арассыыйа аграрнай эйгэтин ааһа баран, аан дайду таһымыгар тахсыбыт биллиилээх профессор И.С. Решетников 2018 сыллаахха алтынны 11 күнүгэр өлбүтэ.

Матырыяалы бэлэмнээтэ Наталья ЗАХАРОВА.

Иван Саввич Решетников 1932 сыллаахха ахсынны 29 күнүгэр Чурапчы оройуонун Бахсы нэһилиэгэр колхуостаах ыалга төрөөбүтэ. Аҕата Савва Андреевич Решетников 1905 сыллаахха төрөөбүт. Кини олорон ааспыт кэмэ Сэбиэскэй былааһы кытта ыкса сибээстээх. Кыра сааһыттан баай батталын этинэн-хаанынан билэ улааппыт, элбэх эрэйи көрбүт уол сэбиэскэй былааһы ис сүрээбиттэн үөрэ көрсүбүт. Үөрэххэ олус талаһара да, дьадаһы ыал оҕото буолан, үөрэммитэ. Улахан дьонно ааба балаҕан аһыллыбытыгар, онно сылдьан сахалыы ааба уонна суруйарга үөрэммитэ, орду ахсаанна дьобурдааба. Сэрии саҥалаһаатын кытта, Ийэ дайдуотун көмүскүү бараары, маннайгы хомуурга киирбитин, байыаннай хамыһыһа харабынан сыһан кэбиспит. 1941 сыл от ыйыгар Савва Андреевич "Коминтерн" колхуос бэрэссэдээтэлинэн талбыттар. 1942 сыллаахха "Коминтерн" колхуос Чурапчы алдьархайыгар түбэһэн, Эдьигээн оройуонугар көһөрүллүбүтэ. Анчыктааһын ыар сыллара, чугас дьонно хоргууан, ыалдьан өлүүлэрэ, эрэй энээрдээх, суостаах-судаллаах сыллар Иван Саввич өйүгэр-санаатыгар сүппэт суолу хаалларбыттар. Кини ийэтэ Аграфена Дмитриевна сүрдээх муудаарытын сөбөн-махтайан, тоһоболоон кэспир эбит. Ол курдук, ийэтэ, өссө оскуолаҕа киириэн иннинэ, ытаа да ытаа буолбутугар, холбуйатыттан ойуулаах букубаары таһааран "Чокуонускай арыны" имэрийэн эрдэди, сылаастык, сымнаастык тутан: "Тобойуом, билигин оскуолаҕа барбаккын. Сааскын ситэ иликкин. Көр, бу — Ноборуода алпаабыта. Кини

КЫАЙЫ БУРДУГУН АБАЛСЫБЫТА

Балабан ыйын 19 күнэ – Чурапчыга Кутурбан күнэ. Бу күн – Хоту улуустарга көһөрүллүүгэ баран сырдык тыыннара быстыбыт уонна көһөрүллүүттэн этэннэ эргиллэн кэлэн, биһиги дьоһлоох олохпутун уһансыбыт биир дойдулаахтарбыт ааттарын ахтан-санаан ааһар ураты күн.

Бүгүнтү балаһага оччотообу кэмгэ оҕо сааһа ааспыт, Сылан нэһилиэгин “Комбайн” колхуостан дьонун кытта хоту Кэбээйи улуугуар көһөрүллүүгэ барбыт тыыл, үлэ, энергетика бэтэрээнэ, Хоту көһөрүллүү кыттылааҕа Иван Кириллович Макаров туһунан сырдатарга сананныбыт. Кини билигин – 90 сааһыгар сылдьар интэринээт – оскуола томторун ытык кырдыаҕа. Иван Кириллович төһө да сааһа ырааттар, оболорун көрүүтүгэр кирибэккэ, тэлэгэһиэргэ туспа дьыһа бэйэтэ олохтор эбит. Онон билигин да дьыһа эгээрээтэ үлэни-хамнаһы үмүрүтэ, оболоругар сүбэ-ама буола сылдьар. Ону тэнэ улууспут “Саһа олох” хаһыат эрэллээх сурутааччыта буолан биэрдэ – хаһыаттан, тэлэбиисэртэн, араадыайаттан күннээҕи сонуну ааҕа-билэ олохтор сэрэгэ кырдыаҕас.

Биир дойдулаахтарын олохторун дьаһахтарын көрө-билэ, Василий Петрович Харитонов уонна Дьоккуускайтан Елена Константиновна Прилузова тийэн, көһөрүллүү кыттылаахтарын дойдуларыгар төннөрөргө туруорсубуттара. Кинилэр туруорсууларынан, көнүл ылан, 1944с. дойдубутугар эргиллэн кэлэр дьолу билбиллэ. Онуоха Яков Павлов диэн киһи бизс акка хас да ыалы көһөрөн, сорохторбут сатыылаан, дойдубутун булбутт. Биһиги Сылан Бэрэтигэр “Энгельс” колхуоска холбоһон, ийэбит күүрэннээх үлэ үөһүгэр түспүтэ. Оттон биһиги, оболор, оскуолаҕа кириэн үөрэхпитин салҕаабылпыт. Онон интэринээккэ олорон үөрэммиттэ, үтүөн сэттэ кылааһы бүтэрбиллэ. Ол кэнниттэн анал үөрэхтэргэ үөрэнэн, үлэһит, киһи-хара буолбулпыт.”

Иван Кириллович Макаров

ытыктабылын, махтапын ылбыта.

Сэри, сут-кураан сылларыгар эрэйи эгээрэнэн тэлбит ытык кырдыаҕас оҕо сааһыгар буолбут биир үтүө түгэни умнубат. Ол 1945 сыл күһүнүгэр этэ. Оччолорго хороһуу улаатан эрэр 13 саастаах Уйбаан уол Бэрэҕэ “Энгельс” колхуоска үлэлиирэ. Онон кини орус сэттэччинэн, от тэпсээччинэн сылдьара, былах быһыытыгар да үлэлэтэллэрэ: “Биир үтүө күн “Япония сэриитин кыайылыт, онон бырааһыннык тэрийэбит” диэн дьон-сэргэ сүргэтэ көтөүллүбүтэ сүрдээх. Миһигин колхуос бэрэссэдээтэлэ ыныран ылан: “Эн, оруска систаҕас киһи, Мындабаайыга сирдьит буолан, Бүөтүр Макаровтыын (Кыһыл Бетекөлүүн) курулчааһы бурдук тизгэс барсаҕын”, – диэн соруудахтаата. “Түргэниик сылдьыт”-диэн 3 хомуу биэрдилэр. Обонньорум оччолорго 70-

баара. Бары утуйбуттар, арай көрдөхпүтүнэ, биер дьыһа имики-симики уот кыламыһыр. Ол дьыһа көтөн түспүтүт – биер сааһыра барбыт киһи оһоһун сабаары булкупта турара. Туох сыаллаах-соруктаах, хантан хаһан туруммуппутун истэн баран, обустарбытын аһынан хаһытыты түстэ: “Туох өйдөөх-санаалаах дьонгутуй! Биһиги ааттаах аттарбыт күнүнэн тура тахсаллар. Бачча ыраах сиргэ обустары сороһон”, – диэн сэмэли тоһуйда. Ону обонньорум алы тынан, колхуос дьаһалын толоро сылдьарбытын этэн уоскутта. Сарсынны күн эрдэ туран, Мындабаайыттан бурдуклутун тизгэ аттанныбыт. Ол колхуос бөһүөлөгүттэн Мындабаайы 5-6 бизрээтэ тэийичи сытар. Сыалбытын-соруклутун ситэн, 8 куул бурдуклутун тизэн, төттөрү айанна турунубут. Аара суолга хоһон, бырааһынныктытын баттаһа, дойдубутун этэннэ булбулбут. Бэрэҕэ эмиз бору-сорука кэлбиллэ. Онуоха маһаһын таһыгар дьон бөҕө мустубут этэ. Ол кизгэ бары, ким хас дьыһа кэргэннээгинэн көрөн, бурдуклутун тизэтэн, кыраһыын уотунан сырдаттынан, алаады буһарынан сизбиллэ. Дьон онно үөрбүтүн-көппүтүн көрүөн этэ? Билигин санаахтаах, обонньор айаннааһынна рекорд обустахпыт буолуо”, – диэн ытык кырдыаҕас оччотообу кэми санаан, сэрэгэ сэбэрэтигэр сырдык мичээр сабыллар. Ити курдук, Иван Кириллович Кыайы бурдугун абалсыбыт түгэнэ үтүө өйдөбүл буолан, өйүгэр-санаатыгар сөнөн сылдьар.

Кини олоһун кэрчиктэриттэн билиһиннэрэр буоллаха, 1960с. Алданнааҕы горнай техникумун бүтэрэн баран, Өймөкөөнтө Нелькан бөһүөлэгэр электригинэн ананан үлэли барбыт. Оттон кэргэнэ Февронья Константиновна саха тыллаах оскуолаҕа начаалынай кылаас учуутала идэлээх буолан, нуучча тыллаах оскуолаҕа үлэлиир кыаҕа суоҕа. Онон Иван Кириллович суһаллык быһаарынан, ол саас бүлүүтэҕи педучилищеҕа үөрэнэн, ону бүтэрэн, кэргэнинин Төрүт диэн сахалыы тыллаах оскуолаҕа үлэлииллэр. Кини салгы үөрэһин үрдэтинэн, дириэктэри үөрэх чааһыгар солбуйааччынан үлэли сылдьыбыта. Онон 10 сыл олорбуттар. Калин дойдуларыгар Чурапчыга эргиллэн кэлэн, эмиз ыччаты үөрэтигэр-иитигэр дьолун кылааттарын киллэрбиттэрэ. Ол курдук, Иван Кириллович интэринээт-оскуолаҕа үс сыл химия, биология учууталынан үлэлээбитэ. Салгыы Мырыла оскуолатыгар дириэктэринэн ананан барбыта. Онон эмиз үс сыл үлэлээн баран, райком дьаһалынан, аны үс оройуону хаачыйар оройуоннааҕы электрическэй ситим салайааччытынан ананар. Оччолорго олус айгыраабыт тэриптэни атаһар туруорууга күүһүн-кыаһын ууран туран үгүс өрүттээх үлэни-хамнаһы тэрийбитэ.

Иван Кириллович кэргэнинин Февронья Константиновнаһын төрт оһону төрөтөн, үөрэттэрэн, үлэһит дьон онорбуттар. Удьурдарын ууһатар элбэх сизнээхтэр. Бэйэ-бэйэлэрин өйдөһөн-өйөһөн, ыал буолан 50-ча сыл биергэ олорбуттара. Ити курдук, тыыл, үлэ, энергетика бэтэрээнэ, Хоту көһөрүллүү кыттылааҕа Иван Кириллович Макаров үйэлэри ситимниир эрирдээх-мускуурдаах, үөрүү-көтүү, ситиһи аргыстаах, ардыгар кылааннах тургутуулаах дьолун олоҕо ыччаттарбытыгар үтүө холобур буоллун! Ытык кырдыаҕасытыгар чэгиэн доруобуйаны, өссө да оболоругар, сизнээригэр куус-көмө буолан, кинилэр истин сыһыаннарыгар, тапталларыгар бигэһэн этэннэ сылдьарыгар баҕарабыт.

Анна ЗАХАРОВА.

кэпсээнин ситэрэн биэрдэххэ, Оччолорго Сылан “Комбайн” колхуосуттан 225 киһи көһөрүллүүгэ сылдьыбыт. Итинтэн 56 киһи суорума суолламмыт, 9 киһи сэриигэ ынырыллыбыт, 147 киһи дойдуларыгар эргиллибит. Онон “Энгельс” колхуостан араһсан, “Комбайн” колхуос санаттан сергүтүллүбүтэ.

Уйбаан оскуоланы бүтэрэн баран салгы Чурапчытааҕы педагогическай училищеҕа үөрэммитэ. Ол үөрэнэ сырытпаһына, 1950с. аармыйаҕа ынырыллытара. Онон үс сыл устата Камчаткаҕа тийэн сулууслаабыта. Училищени бүтэрэн баран икки сыллаах Алданнааҕы горнай техникумга электромехээннык идэтин үөрэнэн бүтэрбитэ. Эдэр киһи ити эрэ үөрэхтэринэн мунурдамматаҕа. Калин СГУ Биолого-географическай салаатын үөрэнэн бүтэрэн, учуутал идэтин баһылаабыта. Онон биер киһи холугар үс анал идэни баһылаан, эдэр эрчимнээх саастарыгар үлэ араас хайысхатыгар күүрэннээхтик үлэлээн, үрдүк ситиһиһэммитэ, дьон-сэргэ

нун ааспыт киһи этэ. Онон дьыһа, биһигини тэрийэн, икки оһуу суксубалыы көлүһүн, Бэрэбиттэн атаардылар. Оччолорго суол кыараҕас буолан, икки оһуу кэпсээһинэ айаннаабат. Мин бастакы оһуу миһиним. Обонньорум, иккис оһуу тэлэгэлээх буолан, онон сытан-олорон айанныыр. Чурапчыга кириэн хоннубут. Хоһон тураат, дьыһа Мындабаайылаатыбыт. Обонньорум хаһан да ол дойдуга сылдьа илик эбит. Оттон мин ол сайын ийэбин кытта Райпо таһааһын таһаарса, биердэ эрэ кириэ сылдьыбыттаабым. Онон 13-тээх эрэ киһи сирдьит буоллум. Уһуукаах айаммыт ортотугар, аара, Табыйык диэн обонньорго чэйдээн ааспылпыт. Алаастарынан айаннаан, үрэҕи, үрүйэни-сыһыанайанныыбыт. Кизгэрэн, харанаран барда. Обонньорум сотору-сотору айаммыт төһөлөөбүтүн ыйытар. Лаппа харанарыта Мындабаайы үрэҕин төрдүгэр тийдибит. Тумуһу быһа түһэн, Сулбаччылыыр суол араһыһытын утарыта баар улахан колхуос бөһүөлэгэр киридибит. Оччолорго онон 10-тан тахса дьыһа

Иван Кириллович, көһөрүллүү саһана 10-чалаах уолчаан, төрөппүттэрин уонна эдьийин Дуунньаны, бырааттарын Кизээни, Өлөксөйү кытта 1942с. Кэбээйи улуугуар көһүүгэ аттамыттар. Хас биердии көһөрүллүү кыттылааһын ахтылыгар кэпсээрини, төрөбүт алаастарын хаалларан, сүөһүлэрин дүлүн көлүөһэлээх тэлиэгэлэргэ көлүнэн, кыра малларын туомун тизэн, кыаммат кырдыаҕастарын, кыһыл оболорун онно олордон, тэтиэнэх өттө сатыылаан, нэдиэһэ кэрингэ айаннаан, Бэстээх бизрэгин булбуттар. Онон күһүнү аһаҕас халлаан анныгар хас да күн хоммуттарын кэнниттэн кэмнээ-кэннээс борокуоттара кэлэн, Кэбээйи улуугуар уһуукаах айанна туруммуттар. Тонгуу-хатыы, ачыктыаһын оҕо-уруу ытааһына киһи уйулбатын хамсатар аймалҕанын ытык кырдыаҕас сонуора ахтар.

Онон тийэн Бакыр бизрээгэр сүөкэммиттэр. Хоһон турбуттара – кыстык хаар кыыдамыны турара... Салгыы олус эрэйдээх-эндирдээх суолунан-ийһинэн айаннаан, Танара диэн хас да көстөөх сиргэ тийбиттэр. Онон оболору интэринээккэ олохтообуттар, оскуолаҕа ылбыттар. Онуоха биергэ төрөбүттэрини уонна ийэтинин Мотрена Ивановнаһын хаалан, үс оҕо оскуолаҕа үөрэммиттэр, ийэлэрэ остуораһынан үлэлээбит. Онон аҕалара Кирилл Алексеевич балык бултааһыныгар утаарыллыбыт. Тонгуу-хатыы, ачыктыаһын ыар содула доруобуйаларын кэбирэтэн, сааһыары кыһын аҕата уонна быраата Өлөксөй тымныһан, суорума суолламмыттар. Ити курдук, инчэҕэй тирбээҕэ быстыбатынан биер кыһыны кыстаан, нэһилээ күөххэ үктэммиттэр.

Онон үөрэнэ сылдьыбыт кэмнэрин Иван Кириллович маньык ахтар: “Сайын интэринээккэ саһаан маһы бэлэмнээһиннэ сылдьыбытым. Биригээдэбитигэр төрдүү этибит: Василий Кладкин – кэлин Томпо сохуос дириэктэринэн үлэлээбит Социалистическай Үлэ Дьоруойа, Василий Макаров – кэлин киносетька дириэктэринэн, култуура салалтатын салайааччытынан үлэлээбитэ, ону тэнэ Кындалтан Илларион Яковлев. Аҕа саастаахпыт Василий Кладкин маһы охторон, эрбибитин, сүгэбитин сыгытылаан бизрээ. Саһаан анаара икки киһиэхэ күннээҕи нуормабыт этэ. Ону толордохпутуна, нуормабыт таһынан 100 кыраам килиэби бизрэллэрэ. Оскуолабыт дириэктэрэ Павел Игнатьев диэн олус үтүө майгылаах киһи этэ. Кэли дьону өйүүрү, тугу кыайарынан көмөлөһө, сүбэлиһи-амалыы сылдьар буолара. Күһүн көһүүгэ утаарыллыбыт

ЧУРАПЧЫ - УСПУОРТ ТУОНАТА

Чурапчы улууһун успуорка салаатын "Саһа олох" хаһыакка тахсар анал сыһыарыыта

Коркин турнирыгар 12 дойду кыттарын биллэрдэ

Дьокуускайга алтынны 14-17 күннэригэр Дмитрий Коркин аатыгар көнүл тустууга норуоттар икки ардыларынааһы турнир ыытыллыаҕа. Быйылгы турнир Павел Пинигин, Роман Дмитриев уонна Александр Иванов 1976 сыллаахха Монреаллааһы Олимпиадага өрөгөйдөөбүттэрэ 45 сылыгар аһаһа. Бүгүһүн күнү 12 дойду сүүмэрдэммит хамаандата кыттарын биллэрдэ. Тэрээһин уоһа баар эпидемиологическай быраабылалары тутуһуллан ыытыллыаҕа диир СИА иһитиннэрэр.

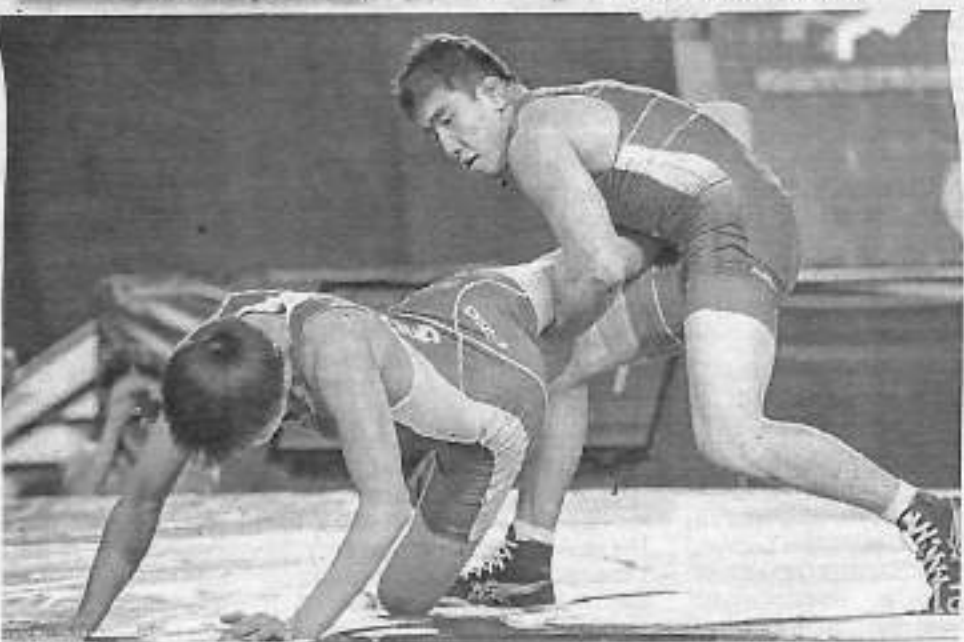
«Дмитрий Коркин аатынан турнирга, үгэс курдук, бастын хамаандалар кытталлар. Билигин 12 дойду хамаандата кыттарын биллэрдэ. Аан дойду чөмпүйөннэтин кэнниттэн кыттааччы өссө элбигэ диир эрэнэбит. Бочуоттаах ыалдьыттары ыһырдыбыт. Билингитэ күрэхтэһиһит көрөөччүлэрдээх ыытылларын туһугар Роспотребнадзору кытта үлэһи сылдьабыт, санитарнай боротуоһу олоробут», — диир СӨ Успуорка уонна физическай култуураҕа министири бастагы солбуйааччы Леонид Спиридонов этэр.

Ол курдук, турнирга Араассыйа, Венгрия, Словакия, Белоруссия, Австралия, Македония, Польша, Казахстан, Узбекистан, Турция, Румыния, Куба уонна Украина хамаандалара кыттаахтара. Ыспарсымыаннар бары ПЦР-анаалыһы туттаралларын уонна быһыы ылбыттарын туһунан сэртификаттар буспалларын тэрийээччилэр ирдээхтэрэ.

Күрэхтэһиһэ кыттар Саха сиригэр хамаандата Аллараа Бэстээххэ Манньаһааһа лааһырга, Алданна хайыһар баазатыгар, Владикавказка дьарыктаммыттар. Сүрүн хамаандаҕа баар тустууктарбыт бары күрэхтэһиһэхтэрэ.

Турнир кыайыһаахтара 3000 долларынан, үрүг көмүс призердар 2000 долларынан, боруонса призердар 1000 долларынан наһарадалаһахтара.

Мэйн Кониг уочараттаах XIX-с кыайыһытын ситистэ

РСФСР үтүөлээх юриһа М.М.Сотников аатын сүгэр Куон Харак ипподромугар барыта бизэс сүүрдүүгэ уопсайа 39 сүүрүк аттары кытынардылар. Ипподром сүүрдэр суола — 1640 м усталаах. Саамай элбэх ат 1800 м уһунна сүүрдэ.

Түөрт уонна онтон үөһэ саастаах сылгылары 3200 мистэрэҕэ сүүрдүүгэ алта сүүрүк тахсыахтааһын, бири бэтэринээргэ көрдөрөн, сүүрүүттэн туораттылар. Маныаха бириистэргэ "Чурапчы" кэпэрэтиип (салайааччы Николай Аржаков) успуонсардаата. Суумата — 100 тыһыынча. Бу бэрт эрийсиһилээх, тыһааһынаах сүүрдүүгэ Саха сиригэр ат успуордун "тыһынаах легендата", 2013 сыллаахха төрөөбүт Мэйн Кониг (Чурапчы) уочараттаах уон тохсус кыайыһытын ситистэ. Жокейа — Анатолий Куличкин, баайааччыта — Дмитрий Осипов. Биризмэтэ 3,50,6 мүнүүтэ буолла. Уопуттаах жокей Семен Лиханов салайыһытынан 2017 сыллааһы төрүүх Эллизиум (Ньурба) 3,54,96 мүнүүтэ биризмэни көрдөрөн, иккис мистэҕэ тигистэ. Үһүс мистэҕэ, 3,55,8 мүнүүтэни көрдөрөн, Ханаластан "Ушницкай" хаһаайыһыта уочараттаах ситиһиһин аһалбыт Страйк Бол тигистэ.

Бу иннинэ 2400 мистэрэ уһунна 6 сылгы таһыста. Бириһин пундата — 100 тыһыынча солкуобай. Бириһи Руслан Федотов успуонсардаата. Хаһыһылаах сүүрдүүгэ Үөһэ Бүлүү улууһуттан кыттыбыт, 2017 сыллааһы төрүүх сылгы Квит сүүрдээччитинин Иннокентий Ивановтыһын бастыһы үрүүттэн биллиһэр (биризмэтэ — 2,49,76). "Ушницкай" хаһаайыһыта тураһас Совет Серф сүүрдээччитинин Дмитрий Кычкиһыһын иккис мистэни хаһыһыһылар (биризмэтэ — 2,50,42). "Чурапчы" кэпэрэтиип 2015 сыллаах аһыһа Анкендиһи жокей Анатолий Куличкин үһүс мистэҕэ аһалла (биризмэтэ — 2,51,9).

Бырабыһталыһыта Бэрэссэдээтэлин бириһиһигэр сүүрдүү кэтэһиһилээх түгэһэ үүнэ. Бириһиһ кэһмэйэ 1 мөлүүһөн солкуобай буопарын иһитиннэрдилэр. Сүүрдэр суолга түөртээх уонна онтон аһа саастаах саһа боруода сылгылар таһыһылар. Барыта 8 ат бизэс улуустан сүүрдэ. Манна сорох сылгы сүүрүүттэн туората. Бастаан утаа, Хараттан Аркадий Лукин 2010 сыллааһы төрүүх ата Кылбар инники түһэн, көрөөччүлэри өрүүкүтэ сырытта. Бэрт хаһыһылаах үһүн сүүрдүү кэнниттэн, бастагы мистэни Ханаластан Дмитрий Кычкин сүүрдүбүт 2016 сыллааһы Кэскилэ ("Ушницкай" хаһ.) ылла (биризмэтэ — 16,39,8). Амма улууһуттан "Давидов" хаһаайыһыта 2012 сыллааһы төрүүх сүүрүгэ Сарыал (Роман Ларионов, баайааччыта Семен Платонов) иккис буолла (биризмэтэ — 16,3,19). Үһүс мистэҕэ Ханаластан баайааччы Илья Андреев сүүрдүбүт 2008 сыллааһы төрүүх ата Астык тигистэ (биризмэтэ — 18,36,16). Наһарадалаһаһынна төрдүс буолбут Кылбарга (биризмэтэ — 18,42,1), кини сүүрдээччитигэр Семен Гаврильевка уонна баайааччыгар Михаил Емельяновка (Бэһимэ) 100 тыһыынча солкуобайдаах сэртификат туттарыһына. Илья Андреевка 150 тыһыынчаалаах сэртификат ананна. 250 тыһыынча суумалаах сэртификат Роман Ларионовка уонна Семен Платоновка туттардылар. Дмитрий Кычкин уонна баайааччы, хаһаайыһыта салайааччыта Иван Ушницкай 500 тыһыынча суумалаах сэртификат тутан, илии тутуурдаах, өттүк харалаах дьылзэтиһэр. Кыайыһылаах буолбут Кэскилэ Тулаһыттан Николай Кривошапкин анал бириһин анаата.

Номоххо киирбит бөбөс этэ

Успуорт эйгэтигэр, чуолаан чурапчыларга ыар сүтүк туһунан аһырдыах ыйын 29 күнүгэр "Спорткути" инстаграм страницатыгар биллэрбитэ. Кини 74 саастааҕа.

Вячеслав Павлович сахалартан маннайһынан көнүл тустууга ССРС уопаттарынан 1965 сыллааһы Махачкала куоракка, Араассыйа эдэрдэрин 1966 сыллааһы Нальчик куоракка кыайыһылааҕа. Араассыйа улахан дьонун 1969 сыллааһы Новосибирск куоракка чөмпүйөнэ, Араассыйа норуоттарын 1971 сыллааһы V-с Ыспартакыйаада боруонса призера (Таганрог), Тбилиси норуоттар икки ардыларынааһы турнирын 1966 сыллааһы боруонса призера, ССРС тыа сиригэр Ыспарсымыаннарын үс

төгүллээх чөмпүйөнэ, Болгария Раднево, Ямбур куораттарыгар норуоттар икки ардыларынааһы турнирдар чөмпүйөнэ. Али Алиев, Нуркен Абдиров, Салават Юлаев, ССССР Министирдэрин Сэбиэтин бириистэригэр Бүтүн Сојуустааһы турнирдар чөмпүйөннэрэ, Сибиир уонна Уһук Илин зонатын, Саха АССР үстүү төгүллээх чөмпүйөнэ, Аан дойду бэтэрээн маастардарын 1994 сыллаахха (Италия) боруонса призера. Ону таһынан убаастыһар киһибит хаһаайыга ситиһиһилэрэ эмиз чаһылхайдар: Саха АССР 1967, 1968, 1989 сыллардааһы чөмпүйөнэ, "Баһылай Манчаары" оонньууларын 1968 сыллааһы I-кы Ыспартакыйаадаһын чөмпүйөнэ, ССССР норуоттарын 1978 сыллааһы VIII-с Ыспартакыйаадаһын чөмпүйөнэ.

ЭБИИ ЫСПЫРААПКА:

- Улуу тирэһнээр Дмитрий Коркинна 10 сааһыттан көнүл тустуунан дьарыктаммыта;
- 1965 сыллаахха РСФСР сүүмэрдиир күрээһэр үрүг көмүс мэтээл хаһаайыһынан буолбута уонна бастын тизхиһыкэтин иһин анал бириһинэн наһарадалаһаһыта;
- Саха АССР хаһаайыдаһан тустууга элбэх төгүллээх чөмпүйөнэ;
- Физическай култуура уонна успуорт эйгэтигэр Дмитрий Петрович Коркин аатынан СӨ Судаарыһтыбаннай биризмийэтин Лауреата. Кини аата 1966 сыллаахха Дьокуускай куорат Бочуот кинигэтигэр киирбитэ;
- СӨ физкултуура уонна успуорка үтүөлээх үлэһитэ (1996 сыл), Чурапчы улууһун Бочуоттаах олохтооһо, РФ физическай култуура уонна успуорка туйгуна.

Сыһыарыһы бэлэмнээтэ Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ.

**ЗАЙМ
ДОВЕРИТЕЛЬНЫЙ**

**0.33%
в день**

**БЕЗ ПОРУЧИТЕЛЕЙ.
РАССМОТРЕНИЕ
ЗАЯВКИ ДО 30 МИНУТ.**

**С. ЧУРАПЧА, ул. Ленина, 51,
здание Сбербанка, тел. 8-41151-
42-411, 8-984-117-41-20;**

**Денежный
ПОТОК**

— ВНИМАНИЕ —

Уважаемые родители!

Для безопасности наших детей работники Центральных электрических сетей ПАО «Якутскэнерго» напоминают специальные правила обращения с электричеством. Они помогут сохранить жизнь и здоровье нашего подрастающего поколения. Наши правила очень просты:

1. Нельзя играть вблизи энергообъектов, например, КТП (комплектных трансформаторных подстанций), которые установлены почти в каждом дворе нашего города. А еще нельзя открывать электрические щиты в домах и подъездах. Помните, действующие электроустановки – не место для игр и развлечений.
2. Нельзя забираться на опоры линий электропередачи и газопроводов, под которыми находятся линии – можно не только упасть с большой высоты, но и получить электрический удар.
3. Не дотрагивайтесь мокрыми руками до проводов и электроприборов, тем более, не тушите горящие включенные электроприборы водой – электричество с водой не дружит!
4. Не закидывайте на провода посторонние предметы. Если ваш змей запутался в проводах, позвоните на помощь взрослым – вам обязательно помогут.
5. Не включайте электроприборы без разрешения взрослых!
6. Не разбирайте электроприборы, не играйте с ними и с розетками и не в коем случае не засовывайте туда посторонние предметы – это не игрушки.
7. Не пользуйтесь неисправными приборами и приборами с поврежденными проводами и, тем более, не чините их самостоятельно – этим должны заниматься обученные специалисты.
8. Не прячьтесь в грозу под деревьями, ведь молния, как правило, бьет в самый высокий предмет.
9. Не приближайтесь к оборванному проводу ближе чем на 8-10 метров. Если вы находитесь от него на маленьком расстоянии, то опасную зону нужно покинуть с помощью «гусиного шага». Для этого нужно свести ноги вместе и, не отрывая их от земли и друг от друга, маленькими шажками уйти на безопасную территорию.
10. Нельзя срывать знаки энергобезопасности, например, таблички с изображением молнии и предупреждением «Не влезай! Убьют!». Не все знают, что приближаться к любым энергообъектам в принципе никому, кроме энергетиков, нельзя.
11. Уходя из дома, гасите свет и отключайте электроприборы от сети – так вы снизите риски возникновения пожаров.

С наглядными материалами по электробезопасности вы можете ознакомить своих детей на специальном сайте ПАО «Якутскэнерго» в разделе «Безопасное электричество». Сайт доступен по ссылке: <http://myenergy.yakutskenergo.ru/>.

Справка:

Центральные электрические сети – Группы «РусГидро», занимающийся транспортировкой электрической энергии по населенным пунктам Центральной Якутии. В состав ЦЭС входит 11 районов электрических сетей, 31 сетевой участок, 33 монтажных пункта, 19 дизельных электростанций, 3 355 трансформаторных подстанций. Территория обслуживания составляет 409 тыс. кв. км.

ПАО «Якутскэнерго» – дочернее общество Группы «РусГидро» и основной гарантирующий поставщик электрической энергии в Республике Саха (Якутия), осуществляющий деятельность на всей территории субъекта РФ. В состав «Якутскэнерго» входят Каскад Вилуйских ГЭС им. Е.Н. Батенчука, Якутская ГРЭС, Якутская ТЭЦ. Два предприятия электрических сетей обеспечивают транспортировку электроэнергии до потребителей. Энергосбыт осуществляет реализацию электрической и тепловой энергии и услуг ЖКХ на всей территории республики. ПАО «Якутскэнерго» владеет пакетами акций АО «Сахазэнерго», АО «Теплоэнергосервис», АО «Якутская энергоремонтная компания», АО «Энерготрансгаз». Установленная электрическая мощность объектов «Якутскэнерго» – 1 138,510 МВт, тепловая – 1723,651 Гкал/ч. Протяженность высоковольтных линий по цепям – 24 641,6 км.

РусГидро – одна из крупнейших по установленной мощности российских энергетических компаний, объединяющая более 400 объектов генерации. РусГидро вырабатывает 70% электроэнергии для Дальнего Востока и является крупнейшим производителем тепла. Установленная электрическая мощность электростанций РусГидро составляет 38 ГВт, в том числе на Дальнем Востоке – свыше 12 ГВт; тепловая мощность – более 18 000 Гкал/час. Также РусГидро обеспечивает передачу электроэнергии (активы группы в регионе включают более 104 тысяч километров электрических сетей) и ее сбыт конечному потребителю.

Пресс-служба Центральные электрических сетей
Елена Васильева Специалист по связям с общественностью
Центральные электрических сетей.

— КЭРИЭСТЭБИЛ —

Кунду киһибит сырдык кэриэһигэр

көрөн ыал буолан, Чурапчы нэһилигэр олохсуйбуттара. Саха ыалын сиринэн, 45 сыл устата айз-дамнээхтик олорон, биэр уол, үс кыыс амарах аҕата, ийэтэ буолан, 9 сизэнэммиттэрэ. Иллит төрөппүттэрэ эрдэ өлөн, кыра быраатын бэйэлэригэр иитэ ылбыттара, үөрэттэрэн, үлэһит оморбуттара. Уолаттара улаатан армияга сулууспалы сылдьан, байыаннай чаастарыттан Махтал суругу тутан аҕабыт үөрбүтэ.

Аҕабыт, элэбит Савва Петрович сытыары сымнаас, аһыныас, кизэн-холку майгылааҕа. Мындыр, билбигин-көрбүтүн кэлси сылдьара, политиканы, устурдуу сэнээрэрэ, элбэхтик ааҕара, былыргы суруйааччылары билэрэ, питеэрийирэни ааҕара, бэйэтэ дыоһус бибилиэтиэкээҕэ. Олус аймаҕымсах этэ – аймактарын барыларын кытта мэлдьи сибээстэх сылдьара. Барыларын куруутун көмөлөһө сатыыра – көрдөстөхтөрүнэ, хаһан да аҕаастаабат этэ. Эдэр сылдьан, сыл айыы дойдутугар Мырылаҕа кириэн кустан, андылаан, дойдутун салгынынан тынан, дуоһуйан, үөрэн-көтөн тахсара. Чурапчыга куобах үөскээбит кэмнэригэр тэрилтэнэн куобахтыы бараллара. Сирин-уотун, элэтин куруутун алтын, айах тутта сылдьааччы.

Үйэтин тухары ыарахан үлөһэ сылдьыбыта. Чурапчы тутуутун сайдарын туһугар бэйэтин сүмкүн кылаатын киллэрсибитэ. Улууспут бары нэһиликтэригэр «Урал», «Зил», Лесовоз массыналарынан тутуу матырыйаалларын

түүнэри-күннэри таһара, энкилэ суох таһаарылаахтык үлэлээбитэ. 1973 с. Саха АССР Үрдүкү Сэбиэтин грамотатынан, 1974 с. Кыһыл Знамя уорданынан, райком, «Агрострой», райсэбиэт Бочуотуну грамоталарынан уонна да атын наҕараадаларынан, махтал суруктарынан бэлэстэммитэ, Коммунистическай үлэ удаарыныыга буолбута. Үлэтинэн эрэ мунураммакка, араас уопастыбаннай үлэлэргэ эмиз көхтөөхтүк кыттар. Ол курдук, норуодунан суукка дүүһүлүүр сүбэһитинэн үлэлээбитэ, Чурапчы нэһилигэр II-с ыһырыыга дыкутааттан, Пушкин 3 томнаах кинигэтинэн бэлэстэммитэ, кизэн туттан кэлсиэри. Чурапчы улуутун П.М. Васильев аатынан Соловьев орто оскуолатын бочуоттаах выпускнига.

Биһиги дьэ кэргэн ыарахан, кутурбанаах күннэригэр кэмелестүт, өйөөбүт бары кэллээхлэригэр, табаарыстарыгар, аймактарыгар истинник махтанабыт. Үтө дьоммутугар доруобуйаны, дылолоох-соргулаах олору баҕарабыт.

Кунду киһибитин мэлдьи ахтабыт, кини сырдык мессуэһэ сүрэхлэтигэр куруутун тыннаах хаалыаҕа...

Кэргэнэ, оҕолоро, күтүөттэрэ, сизэннэрэ.

Сэрии сылларын оҕото, үлэ бэтэрсэнэ, «Үлэ Кыһыл Знамята» уордун кавалера, Саха АССР Үрдүкү Сэбиэтин президиумун грамотатын хаһаайына, тапталлаах кэргэним, аҕабыт, элэбит **Сергей Савва Петрович** бу дьыл балаҕан бийин 24 күнүгэр эмискэ сүрэхтин ыалдьан, олохтон тусарабыта 40 конугун туолар.

Кунду киһибит 1941 сыллаахха сэттиннэ 29 күнүгэр Алексеевскай оройун Тыараһа нэһилигин Даһа Амматтар Тэйэр Хайа аныгар Полусиннар дьэ кэргэннэр төрөөбүтэ. Аҕа дойдуга сэриитэ саҕаланан, сүт дьыллар тураннар, Полусиннар дьэ кэргэн Кыһыл нэһилигэр көһөн тахсалларыгар биһиги аҕабытын, элэбитин Сергейтар дьэ кэргэннэригэр хаалларбыттара. 1950-1955 сылларга Мырылаҕа начаальнай оскуолаҕа үөрэнэр. Салгыы Мындаҕаайы нэһилигэр 7 кылаастаах оскуолаҕа үөрэнэр. 1958 сыллаахха XXII-с сийиэс аатынан колхозка оробуочаһынан үлэлиир. 1962 сыллаахха Дьоккуускай куоракка «Субуруускай» сохуос дириэктсийэтэ суоллар автооскуолатыгар үөрэттэрэ ыыппыт. Автооскуоланы бүтэрээт, Субуруускай сохуоска суолларынан үлэтин саҕалыр. 1967 сыллаахха идэтинэн Таатта улуутугар мелеоративнай ыстаансыаҕа суолларынан үлэлиир. 1969-2000 сылларга биэр тэрилтэҕэ – Чурапчытаагы «Мехкохозстройга» суолларынан бизнесиэҕэ тахсыар диэри, таһаарылаахтык үлэлиир. Бочуоттаах сынныаланна да олорон, Чурапчытаагы «Маарыкчаан» ПО-ба уонна олохтоох Казначейство тэрилтэлэригэр үлэлээбитэ. 1976 сыллаахха Холбооттон төрүттээх олохун арыһын Матрена Семеновна Павлованы

бу орто дойдуга чугас киһини сүтэри – олох ыар охсуута буоллаҕа... Тапталлаах ийэ, эбэ, кунду балтыбыт, эдьийбит **Чувашова Вера Иннокентьевна** бу дьыл, атырдыах ыһыгар соһумардык ыалдьан, күн сириттэн тусарабытыгар бары да соһуйдубут, хомойдубут... Балаҕа ийэ киһи суох буоллаҕына, барыта тутасыйар, саппаһар...

Тапталлаах балтыбыт, эдьийбит олорон ааспыт олохун кэрчипин санаан-ахтан аһар буоллаах... Кини 1952 сыллаахха балаҕан бийин 4 күнүгэр Хадаар нэһилигэр элбэх оҕолоох Вера Семеновна уонна Иннокентий Иванович Давыдовтар дьэ кэргэннэ 4-с оҕосон күн сирин көрбүтэ. Кыра эрдэриттэн үөрүннээх, аламаҕай, көпсэтиннээх, көрдөөх, дьэбэлээх майгылааҕа. Элбэх оҕолоох ыалга төрөөбүт буолан, үлэһэ-хамнаһа эриппэн, бырааттарын-балыстарын көрсөр, бэрийэр тутах киһи буола улааппыта. Сайын айы эдьийдэригэр сайыллыа кизэмээ кэмелестэ.

1960 сыллаахха Хадаар начаальнай оскуолатыгар үөрэнэ кирибитэ, онтон үрдүкү кылааска Хайахсыт оскуолатыгар үөрэммитэ. Оччолорго атын нэһиликкэ баран үөрэнэллэрэ. Оскуола кэнниттэн кууруска үөрэнэн, лаборант идэтин баһылаабыта. 1971 сыллаахха Чурапчытаагы арыы сыаҕар биэр сыл лаборанынан үлэлээбитэ.

Ол кэнниттэн, 1972 с. Хадаардаагы оҕо уһууааныгар «сестра воспитателя» үлэһэ кириэн, онно биэр сыл үлэлээбитэ.

1973 сылтан 1982 сылга диэри «Эрилик-Эристиин» сохуос Хадаардаагы отделениетын арыы сыаҕар лаборанынан үлэлээбитэ. Онно үлэлиир кэмгэр сохуос отделениеларын хас да тускна үтүн эрийэн, арылаан, кыл-кыра бэйэтэ бөтүннээх үтү, сүөгэй сүтэн-көтөбөн, үтүс сырыны, үлэни көрсүбүтэ. Оччолорго дэриэбинэҕэ ыччат бөдө кэлэрэ, түмкөн көхтөөхтүк үлэлииллэрэ. Бу айыҕа ар сылларга кыһамнылаахтык үлэлээбитэ. 1976 сыллаахха олохун дойдутун, бастакы тапталын Валерий Феофанович Чувашову көрсөн, кэргэн тахсан, Хадаар биэр эдэр ыала буолуутуга. Туһунан ыал буолан көспүттэрэ. Ол олорон арыы сыаҕар лаборанынан таһаарылаахтык үлэлээбитэ. Ол кэмнэргэ нэһиликкэ үлэли кэлбит дьэ этэ суох эдэр кыргыттары дьукаах олордоллоро, кинилэри кытта ыкса дьүүгэлэспитэ. Билигин да үчүгэйдик санаһан.

Кунду киһибит быдан дьылларга быраһаай...

ахтан аһаллар.

1982 сылтан Хадаардаагы оҕо уһууааныгар 8 сыл поварынан үлэлиир. Олус ыраас туттунуулаах, миннигэс астаах дьин куруутун хайбана.

1984 с. кинилэр дьэ кэргэннэ биэр мааны да мааны, кунду киһилэрэ Володя баар буолбута. Ол сыл сабыс-саҕа дьэ туттан кирибиттэрэ. Онон аймактарын барытын түмкөн, оҕоломмуттарын уонна сана дьылэммиттэрин бэлэстээн малааһынаабыттара. Сыйын сүөгүй-сыйгы илтэн барыттара, 1990 сыллаахха, «Нуотара» сана сохуос тэрилтэн, ол учеастакка көһөн барыттара. Онно тийэн, таас дьэ кэриэтэ олус тупсаҕай сана дьэни туттан кирибиттэрэ. Сана тэриллит биэр сохуос үлэтэ үтүс этэ. Онно тийиэһиттэн кэлэр диэри поварынан үлэлээбитэ. Миннигэс астааһынан дьон махталын ыла. Элбэх үлэһиттээх улахан биригээдэни аһатара, кини астаабыт миннигэс аһын астынан, куруутун истинник ахтар киһи элбэх буолара.

Онно олорон, уоллара Володя сүрэхтин ыалдьарын билбиттэрэ, сонно тутта, 1991 с. Новосибирскайга баран эпэрээссийэлэтэн кэлбиттэрэ. 1992 сылга сохуостар ыһыллан барыттара, онон сана тэриллиттэн сана сохуос эмиз ыһылларга күһэллэбитэ. Ол иһин Хадаарга тэннэн көһөн кэлбиттэрэ. Онтон ыла, уоллара Володя доруобуйатынан хааччахтаах буолан, кинини көрөн дьэбэ оморбута. Күннэрэ-ыйдара, оҕолору улаатарын көрөн, олохторо хирээһэрэ. Оҕолорун соботохсуммаары, аймах оҕолорун куруутун тэннэ илдьэ сылдьаллара, бэл, чугас олорор, атын да оҕолор кинилэргэ хоно кэлэллэрэ. Уоллара үчүгэй көрүүлээх, кэмгэр көрдөрүнэр буолан, инбалиит үлөтүттэн тахсарын ситиспиттэрэ. Ол – дьэ кэргэннэ улахан, үөрүүлээх ситиһини этэ.

Эдьийбит куруук элбэх ыалдыттаах, остуол хотойорунан миннигэс астаах буолара, олус дьэбэлээх, көрдөөх этэ. Оҕолору олус татыыра, тэннэ оонньолоро. Оҕо аймах себүлээн, талаһан сылдьар ыаллара этэ.

Кэргэннэн Валерий Феофановичтын ийэ, аҕа буолар дьолун билэн, 45 сыл устата өйөөһөн, истин тапталынан дьоллоохтук олордулар. Дьонго-сэргэҕэ ытыктанар, сис ыал аатын сүтэн, холобуруга сылдьар

дьэ кэргэн этилэрэ. Кэргэнэ булчут буолан, элбэх булчут, аймактар үгүстүк сылдьаллара. Барыларын тото-хана аһатан, ордугун кэллээх ыһаллара, кыһаллаахха куруутун көмөлөһөр сайаҕас майгылаахтара. Үрүһү үлэлээн-хамсаан, дэлэй-холлой астаах-үөллээх, байылыат олохтоох ыаллар ахсааннарыгар кириллэрэ. Олохторун салгыыр элбэх сизиннэхтэр. Эдьийбит үтүс истинник санаһар чугас дьүүгэлэрдээх, табаарыстардаах буолара, хайаан да кэлэн ыалдыттаан аһаллара. Кэргэнэ булчут буолан, түүлээхтэн онтон да атын араас матырыйаалтан булга кэтиллэр сылаас танаһы «аһан иһэн» тигэрэ. Кэргэн кэрэхсээн, куруук кыһыннары сибээһи үүннэрэрин себүлүүр, күтүөппүт көтөр чуучулатын онороро, дьэбэрэ уурбут-туппут курдук ыраас, мусуой кэриэтэ буолара. Сизиннэрин атактарыгар туруорар баҕа санаалааҕа, кинилэр инники дьылбаларыгар куруутун үчүгэйи, кэрэни эрэ түстүүрэ. Оҕотун, сизиннэрин тустарыгар мэлдьи кыһана.

Тапталлаах балтыбыт, эдьийбит Вера Иннокентьевна сырдык аата, сэргэх, сырдык олоҕо, көрдөөх майгыта куруутун өйбүтүгэр-санаабытыгар хаалыаҕа... Үтө санаата, аламаҕай майгыта барыбытыгар үтө холобур буолуоҕа. Кини ситэ олорботох олохун уола Володя уонна элбэх сизиннэри чизээхтик салгыахтара. Ытыктыыр, таптыыр күтүөппүт Валерий Феофанович, дойдутун сүтэрибт ыарахан кутурбан кэмнэрин тэннэ үлэстэбит. Күтүөппүтүгэр Валерий Феофановичка махталбыт мунура суох – балтыбытын, эдьийбитин тийэх күнүгэр диэри хараһын харатын курдук харыстаан, таптаан, ыараханы үлэстэппэккэ, күн курдук көрөн оморбутун билэбит, барыбытыгар көмөлөһөн кэллэбит. Дьылба хаан тыйыс ыйааҕа биһиги тапталлаах балтыбытын, эдьийбитин, Бизирскитин орто дойдуттан илдьэ барда, былыдаата... Сырдык, ыраас санаалаах киһибит, быдан дьылларга быраһаай...

Биригэ төрөөбүттэрэ.

